

“ON BİN YILIN TÜRKÜSÜ” ADLI ESER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME**Sıddık BAKIR*****Özet**

Merdan GÜVEN, yayımladığı *Altın Adam: Gazimihal, Türküler Dile Geldi ve On Bin Yılın Türküsü* adlı üç kitabı yanında; türkü, halk müziği, dünyada ve Türkiye’de halk müziği, halk müziği örnekleri ve halk müziği araştırmacıları gibi pek çok alanda yaptığı başarılı çalışmalarıyla bilinen bir araştırmacı ve yapımcıdır.

Bu makale esas itibarıyla halk bilimci ve araştırmacı Merdan Güven’in hayatını ve *On Bin Yılın Türküsü* adlı çalışmasını konu almaktadır.

Anahtar Sözcükler: Merdan Güven, hikâye, türkü, çalgı, halk müziği.

AN ASSESSMENT ON THE WORK NAMED “ON BİN YILIN TÜRKÜSÜ”**Abstract**

In addition to his three books *Altın Adam: Gazimihal, Türküler Dile Geldi and On Bin Yılın Türküsü*, Merdan GÜVEN is a researcher and a producer known with his successful works in many fields such as ballad, folk music, folk music in Turkey, its samples and researchers.

This article is mainly about the life of successful folklorist and researcher Merdan Güven and his work *On Bin Yılın Türküsü*.

Keywords: Merdan Güven, story, ballad, instrument, folk music.

1. Merdan GÜVEN’in Öz Geçmişi:

Kayseri’nin Tomarza İlçesi’ne bağlı İncili Köyü’nde dünyaya gelen Merdan GÜVEN, ilkokulu burada bitirir. Ailesinin Sakarya İli’ne göç etmesi sebebiyle ilkokuldan sonra o da köyünden ayrılıp orta ve lise öğrenimini Adapazarı Ozanlar Lisesi’nde tamamlar.

Güven, lise öğrenimini Sakarya’da tamamladıktan sonra yükseköğrenim görmek üzere Almanya’da bulunan ailesinin yanına gider. İki yıl kadar Almanya’da yükseköğrenimine devam eden Güven, çeşitli sebeplerden dolayı Almanya’daki eğitimini yarıda bırakarak yurda dönmek zorunda kalır.

Merdan Güven, Türkiye’ye döndükten sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Alman Filolojisi Ana Bilim Dalında yükseköğrenimini tamamlar.

Güven, mezuniyet sonrasında iki yıl Elazığ Anadolu Lisesi’nde öğretmenlik yapar. Öğretmenliğe başladığı ilk yıllardan itibaren, özellikle hikâyeli türküler ve Türk halk oyunları konusunda araştırmalar yapmaya ve belgeler toplamaya başlar.

---

* Okutman; Atatürk Üniversitesi, Yabancı Diller Meslek Yüksekokulu, SIDDIKBAKIR@hotmail.com

Merdan Güven, öğretmenlik mesleğini fazla sürdürmez. Öğretmen olarak geçirilen iki yılın ardından Ankara'ya gelir ve bir yıl kadar İçişleri Bakanlığında çalışır.

Bu arada TRT'nin açmış olduğu produktörlük sınavını kazanarak TRT'deki ilk görev yeri olan TRT Erzurum Radyosunda uzun süre prodüktör olarak görev yapar. Bu mesleğin gereği olarak çok yer gezip görme imkânı bulunca türküler ve halk oyunları konusundaki çalışmalarına devam eden Güven, bu alanda hatırı sayılır miktarda bilgi ve belge toplar.

Merdan Güven

Merdan Güven, bir yandan TRT Erzurum Radyosunda program yapımcısı olarak çalışırken diğer yandan Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halk Bilimi Ana Bilim Dalında yüksek lisans ve doktora yapar.

Güven, doktorasını bitirdikten sonra TRT İstanbul Radyosuna tayin olur. TRT İstanbul Radyosunda üç yıl Radyo Müdür Yardımcısı olarak çalışır. Ardından TRT Erzurum Radyosuna Radyo Müdürü olarak döner.

Merdan Güven, 2009 yılında “*Türküler Dile Geldi*” adlı eseriyle Türkiye Yazarlar Birliği tarafından ödüle layık görülür.

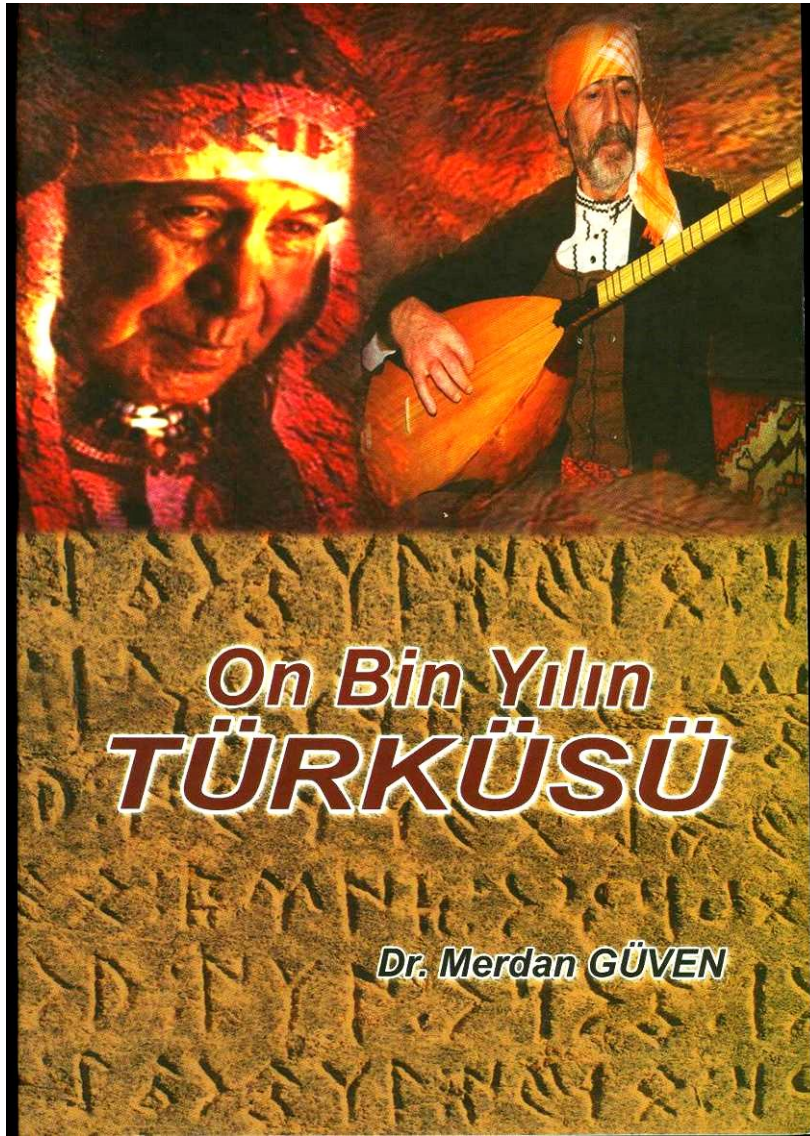
Hâlen daha TRT Erzurum Radyosunda yönetici olarak görev yapan Güven, orta düzeyde İngilizce, ileri düzeyde Almanca bilmektedir.

Türkü, hikâyeli türkü, dünyada ve Türkiye’de halk müziği, halk müziği kaynakları, halk müziği örnekleri ve araştırmacıları gibi pek çok alanda başarılı çalışmalarıyla bilinen Güven’in bu çalışmalarını somutlaştırdığı “*On Bin Yılın Türküsü*” adlı eseri büyük beğeni toplamaktadır.

2. Merdan GÜVEN’in *On Bin Yılın Türküsü* Adlı Eseri:

Bu makalede *Altın Adam: Gazimihal* ve *Türküler Dile Geldi* eserlerinin yazarı, halk bilimci Merdan Güven’in *On Bin Yılın Türküsü* adlı eseri tanıtılmaya çalışılacaktır.

On Bin Yılın Türküsü (Erzurum, 2012, 523 s.) adlı eser “Fenomen Yayıncılık” tarafından ilgililerin istifadesine sunulmuştur. Eserin editörlüğü Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ, kapak tasarımı Çağrı YILMAZ, dizgisi ise Salih ÖZYURT tarafından yapılmıştır.

On Bin Yılın Türküsü adlı kitabın ön kapak görüntüsü

On Bin Yılın Türküsü adlı kitabın arka kapak görüntüsü

Eser hakkında genel olarak birkaç değerlendirme yapılacak olursa Merdan Güven'in bu çalışması için tüm Türk dünyası türkülerinin tarihî serüvenini mümkün olduğu kadarıyla öz bir biçimde anlatan bir kitaptır demek yerinde olacaktır. Eserde türkülerin tarihî serüveni genel hatlarıyla ele alınmış, Türk dünyasının tarihî geçmişine değinilirken çok eski çağlarda türkülerin nasıl meydana geldiği ve bu süreç içerisinde türkülerin hangi merhalelerden geçtiği, bu esnada Türk dünyasında bugün adına türkü dediğimiz eserlere hangi adların verildiğine değinilmiştir. Ayrıca bu eski türkü biçimlerinin özellikleri hakkında da çok kısa bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Türklerde ilk türkülerin nasıl oluştuğu dile getirilirken tarihî süreç içerisinde en eski devirlerden, yani bilinen yazılı tarih öncesi devirlerden daha da eski dönemlerden kalan arkeolojik ve etnografik belgelere dayanarak türkülerin tarihinin, Şamanî kültür dönemlerinden bugüne kadar üretilip geldiği tespit edilmiş ve buna bağlı olarak da türkülerin çok eski köklerinin olduğunu anlatmak amacıyla kitaba *On Bin Yılın Türküsü* adı verilmiştir. Şamanî kültür çağından (Proto-Türklerden itibaren) milattan önceki sekiz yüz veya bin yıllarına gelindiğinde artık yazılı belgelerden türküler hakkında bilgi edinilmeye başlanmaktadır. Burada Sakalar (İskitler), devamında Hunlar dönemi ile Türk türküleri iyice belirginleşmeye başlamaktadır. Sonra Göktürk, Uygur, Karahanlı, Selçuklu, Osmanlı ve günümüz türküleri hakkında bilgiler içeren bu eser, ayrıca türkülerin kaynak eserleri hakkında bilgiler de içermektedir.

Türk dünyasının yayıldığı hemen her coğrafyadan türkü örneklerine yer verilen eserde, hem Anadolu türkülerinden hem de Türk dünyası türkülerinden hikâyeli türkü örneklerine notaları ile yer verilmiştir.

Türkü, hikâyeli türkü ve bu ikisi arasındaki ilişki hakkında bilgi verilirken Alman kaynaklarından yararlanılmış olması sebebiyle hikâyeli türkülerin karşılığı olarak kabul edilen balatlar ile hikâyeli türküler arasında karşılaştırma yapılmıştır.

Türkiye sahasındaki türkü çeşitleri (Bozlak, maya, ağıt vs.) hakkında da mümkün olduğunca geniş bilgi verilmeye çalışılmış, sazlar bölümünde ise türkülere eşlik eden saz aletleri tanıtılmıştır.

Eserin “Ön Söz”ünde, Avrupa ülkelerine kıyasla bugüne kadar Türkiye sınırları içindeki Türk halk türküleri hakkında çok yönlü tespitler yapabilmenin zor olduğu ve bunun nedenleri ifade edilmiştir. Bu tespitlere imkân tanıyacak düzeyde veri sağlayacak araştırma ve inceleme yapılmadığını ifade eden yazar, bu türlü çalışmaların eksikliğini, yapılmak istenen her yeni çalışma için önemli bir veri eksikliği ve inceleme zorluğu meydana getirdiğini belirtmiştir. Her türlü zorluğa, ortaya çıkacak birçok eksiklik, hata ve kusura rağmen bu tür araştırmalara bir yerden başlamanın gerekliliği düşünülerek hazırlanan bu eserle, okuyucunun Türk halk türküleri, hikâyeli türküler ve bunların kaynakları hakkında bilimsel değerinde bilgilere ulaşabileceği düşünülmektedir.

Türk halk türküleri, hikâyeli türküler ve kaynaklarının bütün yönleriyle ele alınıp incelendiği bu eseri ve bölümlerini şu şekilde değerlendirmek mümkündür:

“Giriş” (s. 1-6) bölümünde, araştırmanın amacı, alanı ve yöntemi üzerinde durulmuş, milletlerin tarihsel gelişim süreçleri içerisinde, asırlar süren yaşayış tarzı sonucunda meydana

gelen folklor birikiminin, toplumların genel karakter yapısının belirlenmesinde en önemli faktör olduğu belirtilmiştir. Dünyada halk müziğinin öneminin anlaşılıp türkülerin derleme, inceleme ve kaydedilmesine yönelik çalışmaların 19. yüzyılın ortalarında başladığını ifade eden Güven, ülkemizde ise bunun ilk örneklerine ancak 20. yüzyılın ilk çeyreğinde rastlandığını ve maalesef bu çalışmaların günümüzde bile birçok açıdan yetersiz olduğunu vurgulamıştır. İcra edenlerine, önemli maddi gelir sağlayan türkülerin üzerinde geniş çaplı derlemeler yapılmadığından ve ayrıntılı bilimsel çalışma eksikliğinden yakınan yazar, türkülerin bir diğer özelliğinin de millî birliğe katkı sağlamak olduğuna ve ülkemizde türkülerin bu özelliğinden pek yararlanılmadığına değinmiştir.

Hem müzik eseri hem de edebî yapıt olma özelliğine sahip türkülerin ülkemizde şimdiye kadar çoğunlukla ya sadece müzik yönü ya da sadece edebî yönüyle ele alınmış olmasından yakınan Güven, bu çalışmada türkülerini her iki yönüyle de ele almaya çalışmıştır. Türkülerini tarihî seyriyle, yerli ve yabancı araştırmacılarıyla, alanda yapılan çalışmalarıyla, hikâyeye ve kültür unsurlarıyla birlikte irdeleyen yazar çalışmada türkülerini, belirtilen yönleriyle araştırmış ve incelemiş, okuyucunun her türlü merakını büyük ölçüde karşılayabilecek biçimde sunmuştur.

Türk halk türkülerinin kaynağı meselesine yeni bir bakış açısı, yeni bir yaklaşım getirmek; türkülerin tarihsel süreçte nasıl bir seyir izlediğini araştırmak ve halk türkülerinin karşılaştırmalı çalışmalarına zemin hazırlamak araştırmacının öncelikli amaçlarını oluşturmuştur. Bunun yanı sıra ilk hikâyeli türkülerini tespit edip bugünküyle mukayese etmek, değişimleri incelemek ve günümüz şartlarında değerlendirmek gibi birçok amaç da çalışmanın diğer amaçları olarak ortaya konulmuştur.

Araştırmanın çalışma alanını, bugüne kadar ortaya konulan mevcut arkeolojik, yazılı, sözlü, görüntülü ve sesli belgelere dayanarak Anadolu ve İç Asya teşkil etmiştir. Bununla beraber özellikle Çin, Bizans, İran, Arap ve Rus arşiv belgeleri türkülerin menşei incelenmeye çalışılırken kullanılan kaynaklar olmuşlardır.

Çalışmada uygulanacak metodun belirlenmesi için halk ezgilerine büyük önem veren ve önemli araştırmalar yapan Almanların halk türkülerini üzerine yazılmış araştırmaları incelenmiş ve bu inceleme sonucunda ezgilerin genellikle yapısalcı metoda göre değerlendirildiği tespit edilmiştir. Araştırmada hikâyeli türkülerimizle Avrupa balatları karşılaştırılmış ve neticede benzerlikler yanında birçok farklılığın olduğu da tespit edilmiştir. Türkülerin ezgileri sunulurken konuyla ilgili çalışmaları bulunan birçok isimden ve onlarla yapılan görüşmelerden istifade edilmiş; türkülerin ezgi yapıları ve tavırları hakkındaki bilgiler için ise TRT

repertuarındaki türküler ölçü alınmıştır. Yorumlarda yörelerin halk oyunları ve çalgısal ezgilerinden örnekler de önemli ölçüde pay sahibi olmuştur.

“Birinci Bölüm” (s. 7-35) “Hikâyeli Türkü ve Halk Müziği Hakkındaki Çalışmalar” ana başlığı altında “Hikâyeli Türkü, Halk Müziği, Dünyada Halk Müziği Çalışmaları, Türkiye’de Halk Müziği Çalışmaları, Türk Topuluklarında Halk Müziği, İslamiyet Öncesi Dönemde Türk Halk Müziği ve İslamiyet Sonrası Dönemde Türk Halk Müziği Çalışmaları” adları altında yedi alt bölüme ayrılarak, hikâyeli türkü ve halk müziği kavramlarının ne olduğundan, bu kavramların tarihsel süreç içerisinde dünyada ve Türkiye’de bilimsel olarak kimlerin hangi eserlerine ne şekilde konu olduğundan detaylı olarak bahsedilmiştir. İgnas Kunos’tan Fuat Köprülü’ye, Yaşar Kemal’in *Ağüt*lerinden Muhan Bali’nin *Ağüt*larına kadar birçok yazar ve eser hikâyeli türkü ve halk müziği bağlamında ele alınmış ve başarılı bir derleme, değerlendirme çalışması yapılmıştır.

Dünyada halk müziği çalışmalarına ait ilk bilimsel çabaların Avrupa topluluklarına ait olduğunu belirten yazar, Avrupalıların, halk müziğinin toplumu birleştirici, millî değerleri koruyucu ve geliştirici, milliyetçilik duygularını kamçılayıcı özellikte olduğunu çok erken fark ettiklerine dikkat çekmiştir. James Macpherson’un İskoçya halk ezgilerini derlemesinin Avrupa’daki ilk halk müziği eseri olduğunu ifade eden Güven, Alman filozof ve şair Johann Gottfried von Herder’in kendi derlemelerinden oluşan “Volkslied” adlı eseriyle halk türküsü terimini ilk defa kullandığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra Grimm Kardeşler, Goethe, Giuseppe Pitre, Richard James, Bela Vikar, Hubert Penot gibi birçok araştırmacının çalışmaları da kaynak gösterilerek halk müziğinin dünyadaki durumu karşılaştırmalı ve tarihsel süreçleriyle bu bölümde açıklanmaya çalışılmıştır.

Türkiye’de halk müziği çalışmalarının eldeki veriler ışığında ilk olarak 1880 yılında Ignac Kunos tarafından ülkemizin batı bölgelerinde yapıldığını belirten yazar, Cumhuriyetin ilk yıllarında Rauf Yekta Bey, Rıza Tevfik Bölükbaşı, Ziya Gökalp, Cemal Reşit Rey gibi aydınlarımızın bu konuda yakınma ve çabaları olsa da yeterli ve somut çalışmalarının bulunamadığını vurgulamıştır.

Sonraki yıllarda ise yine Avrupalı bilim ve sanat adamlarının çalışmaları rehberliğinde birtakım gayretlerin somut sonuçlara ulaşmayı başardığını ifade etmiştir. Özellikle Darü’l el-hân (İstanbul Konservatuvarı) yetkililerinin çalışmalarıyla başlayan halk türkülerini tespit etme ve notaya alma çalışmalarının günümüze kadar çok çeşitli gayretlerle başarılı bir şekilde devam ettiğine değinmiştir. Günümüzde ise bu çalışmaların artırılması, yaşatılması ve geniş kitlelere benimsetilmesi noktasında birçok üniversite, konservatuar, halk kültürünü araştırma ve geliştirme merkezleri, halk müziği ve halk oyunları dernekleri gibi kurum ve kuruluşlar

sayesinde ciddi noktalara gelindiğini vurgulayan Güven, çalışmasında bunları detaylı kaynak ve örneklerle sunmuştur.

Halk şiirinin her örneğini Türk halk türküsünün çeşitli türleri-biçimleri olarak değerlendiren yazar, bunu ve Türk topluluklarında halk müziğinin doğuş ve yaşayışını, “İslamiyet Öncesi Dönemde Türk Halk Müziği” ve “İslamiyet Sonrası Dönemde Türk Halk Müziği” adlı iki alt başlık altında incelemeyi ve çeşitli örneklerle sunmayı tercih etmiştir.

İslamiyet öncesi dönemdeki Türk halk müziğini “Ön Türkler, Asya ve Avrupa Hunları, Göktürkler ve Uygurlar Dönemi Halk Müziği” başlıklarıyla ele alan Güven, titizlikle yürüttüğü çalışmasında M.Ö. III binlerden başlayıp M.S. VIII. yüzyıla kadar geçen sürede ve Orhun kıyılarından Moğol bozkırlarına kadar uzayan geniş coğrafyada gerek sözlü gerek yazılı gelenekte Türk halk müziğinin izlerini aramıştır.

Dünyadaki her toplumda olduğu gibi Türklerde de çok eski devirlerden beri müziğin dinî, siyasi ve sosyal olaylarla bütünleştiğinin gözlemlendiği çalışmada yazar, Türklerin İslamiyet öncesinde de türkülerinde tüm bu kültür unsurlarını barındırdığını belirtmiştir. Çok çeşitli örnekleriyle irdelediği İslamiyet öncesi halk müziğimizin davul, kopuz, tef, ney gibi birçok çalgıyla icra edildiğini vurgulamış; sözlü ve sözsüz ezgilerin birbirinden güzel şekillerini eserin bu bölümünde okuyucuyla buluşturmuştur. Özellikle Çin, Rus ve Bizans kaynaklarından, Yenisey ve Orhun abideleri gibi Türklere ait birçok yazılı belgeden edinilen bilgilere göre İslamiyet öncesi Türk halk müziğinin başlangıçta hakanın huzurunda ve çok planlı-programlı olmayan ilkel hâlinin zamanla ciddi bir değişim ve gelişim geçirdiği; kurtlar gibi uluyan Türklerin müzik sisteminin zamanla çok daha profesyonel bir hâle geldiği birbirinden farklı örneklerle açıklanmıştır.

İslamiyet sonrası Türk halk müziğine geldiğinde dönemi, “Karahanlılar, Selçuklular, ve Osmanlılar Döneminde Halk Müziği” alt başlıklarıyla ele alan yazar Karahanlılar döneminin Türk kültür tarihi açısından çok önemli bir dönüm noktası olduğunu ifade etmiştir. İslamiyet’in kabulü ile Hint, İran ve Arap kültürleriyle de tanışan Türklerin uygarlık alanında da önemli gelişmeler sağladığını belirtmiş; bunların sanat ve edebiyata da önemli etkileri olduğunu birbirinden farklı örneklerle göz önüne koymuştur. Kutadgu Bilig ile başlayan Türk kültür öğeleri izahatının yüzlerce yıl sonraya kadar birbirinden yetkin örneklerle devam ettiğini ve bu süreçte Türk musikisinin de çok hızlı ve etkili bir aşama kaydettiğini vurgulayan yazar, müzik kuramcıları tarafından araştırılıp geliştirilen halk müziğinin sarayın da yoğun çabasıyla birçok farklı çalgı, ritim ve şekille süslendiğini ifade etmiştir.

Orta Asya kökenli Türk halk müziğinin, hem çalgılarda hem de söyleyişlerde meydana gelen çeşitlenmelere ve değişikliklere rağmen, saflığını, özgün olma ve geleneksellik özelliklerini koruyabildiğini belirten Güven, bunu müziğimizin ana özelliğinin doğaçlama olmasına, dilinin saf Türkçe olmasına ve yarı efsanevi halk hikâyelerine dayanmasına bağlamıştır. İlk çağlardaki özelliklerine sahip olan ama her bakımdan daha da zenginleşerek varlığını sürdüren Türk halk müziğinin bütün bunlara paralel olarak sarayda ve halkta bıraktığı algı zaman zaman birtakım farklılık gösterse de birbirini destekleyerek devam etmiştir. Araştırmacı, Şamanlardan tasavvuf müziğine, methiyelerden âşıklık geleneğine kadar Orta Asya ve Anadolu’da çeşitlenip zenginleşen halkın kendi türkülerinin, kendi dillerinde binlerce yıl bu ve benzeri sebeplerden dolayı yaşam şansı bulduğu ve bulacağı kanaatini taşımış ve bu kanaatini de çok çeşitli kaynaklara dayandırarak, örneklerle desteklemiştir.

“İkinci Bölüm” (s. 35-97) “Türkü, Hikâye ve Hikâyeli Türkü Hakkında Genel Bilgiler” ana başlığı altında “Türkülerin Kaynakları, İslamiyet Öncesi Kaynaklar, İslamiyet Sonrası Kaynaklar, Türkü Kavramı, İlk Türküler ve Türkü Örnekleri” alt başlıklarıyla devam etmiştir. Türkü kavramı çeşitli şekillerde tanımlanmış ve sınıflandırılmış; ilk türkülerden günümüz türkülerine kadar türkü kaynakları hakkında kapsamlı bilgiler çok çeşitli kaynaklardan da yararlanılarak okuyucunun istifadesine sunulmuştur.

İlk Türk halk şiirlerinin aynı zamanda ilk Türk halk türkeleri olduğunu ifade eden Güven, tüm bu sebeplerden dolayı en eski manzum eserlerin hepsinin bugünkü türkülerin ilk türleri olarak değerlendirilebileceğini sözlerine eklemiştir. Eldeki bilgi ve belgelere göre bugünkü adıyla türkünün (türkî, yır, cır, ır vb.) ilk olarak Ali Şir Nevai’nin Mizanü’l Evzan adlı eserinde geçtiğinin belirtildiği çalışmada Türk halk türkülerinden bahsedilen kaynaklar İslamiyet öncesi ve sonrası şeklinde tasnif edilmiştir.

İslamiyet öncesi kaynakları Çin, Bizans, Göktürk, Uygur ve Türk destanları başlıklarıyla ayrı ayrı ve örneklerle ele alan araştırmacı, Türklerin yaşayış tarzları ve çeşitli özellikleri hakkındaki en eski bilgilerin Çin kaynaklarında bulunduğunu ve bunların Türk halk türkülerinin ilk hâlleri hakkında bilgi veren önemli kaynaklar olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra Türklerin müzikleriyle ilgili bilgiler veren ilk batılı kaynaklar olması sebebiyle Bizans kaynaklarının da çok önemli bir yeri olduğunu ifade eden yazar türkülerden bahseden ilk Türkçe yazılı eserlerin ise Yenisey ve Orhun abideleri olduğunu örneklerle okuyucunun dikkatine sunmuştur. Bu yazıtlarda geçen ağıtların (sagu), mensur şiirlerin bugünkü uzun hava türkülerinin ilk numuneleri olduğu düşüncesiyle örnekler vermiştir. Türklerin musiki geleneği hakkında oldukça önemli bilgiler verdiğini düşündüğü Uygur kaynaklarından ve çeşitli Türk

destanlarından da örnekler sunan yazar bu belgeler üzerinde çalışmalar yapıldıkça daha fazla bilgi edileceği ve isabetli değerlendirmeler yapılacağını iddia etmiştir.

İslamiyet sonrası kaynakları yabancı ve Türkçe kaynaklar şeklinde sınıflandıran Güven, yabancı kaynak örneği olarak Rus Türkolog W. Radloff, Grimm Kardeşler, F. Erdmann gibi aydınların yanı sıra S. Schweiger, C. Fonton gibi yabancı seyyahların seyahat eserlerini vermiştir. Türkçe kaynaklara ise Müslüman Türk bilginlerinin Kitabü'l Edvar, Cami'ül-Elhan gibi müzikle ilgili eserlerini örnek vermiştir. Bununla beraber Kutadgu Bilig, Divanü Lügat'it-Türk, Atebetü'l-Hakayık, Manas Destanı, Divan-ı Hikmet ve benzeri eserler sagu, koşuk, mâni, ilahi adı verilen türkü biçiminin ilk örneklerini yansıttıkları ve her şeyiyle halk ruhuna uygun oldukları için büyük önem verilerek ve örneklendirilerek ele alınmıştır. Ayrıca Hacı Bektaşî Veli, Yunus Emre, Seyyid Nesimî, Kadı Burhaneddin ve diğer bilginlerin eserleri de âşıklık geleneğini, koşma, varsağı, bozlak, hoyrat gibi musiki çeşitlerini ifade ettiği için çok çeşitli örneklerle okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Yazılış amaçları farklı olmasına rağmen, cönkler ve mecmualar, surnameler, tarihler, seyahatnameler, menakıpnameler, vilayetnameler, gazavatnameler, şairnameler ve divanlar da içeriklerinde türkü numunelerinin bulunabileceği diğer eserler olarak çalışmada yer almışlardır.

Türkü kavramı, ilk türküler ve türkü örnekleri bölümlerine bakıldığında ilk olarak türkü kavramını oluşturan içeriğin izlediği serüven gözden geçirilmiştir. Mit, mâni, tuyuğ vb. birçok yapının türkü kavramının oluşmasında çok etkili olduğunu ifade eden araştırmacı, bunlarla beraber “ölçü, şekil, türkü söyleyen, türkücü” gibi daha birçok kullanımın da çok eskilere dayanan kullanımlar olduğunu birbirinden farklı zaman ve coğrafyalardan örneklerle açıklamıştır. Sözlü halk geleneğinde oluşan, çağdan çağa ve yöreden yöreye hem içerik hem de şekil değişikliğine uğrayan fakat her zaman bir ezgi eşliğinde okunan şiirler olarak adlandırılan “türkü”lerin belli başlı özellikleri maddeler hâlinde kısaca şu şekilde sıralanmıştır:

- a) Türküler, ezgili olmalı ve bu ezgiler Türklere özgü olmalıdır.
- b) Türküler, anonim olmalı ve geniş kitlelerce kabul görmelidirler.
- c) Türküler, Türk halk şiirine özgü nazım biçimine sahip olmalıdır.
- d) Türküler, Türklere özgü özellikler taşınmalıdır.
- e) Türküler, halk ürünü, halkın malı olmalıdır.
- f) Türküler, kavuştak (nakarat) barındırmalıdır.
- g) Türküler, halkın duygu dünyasını ve yaşayışını yansıtmalıdır.
- h) Türküler, ölçü birimi olarak yaygın bir şekilde hece ölçüsüne sahip olmalıdır.

i) Türküler, dinamik, değişken ve gelişime açıktır.

Bununla beraber, milletleşme süreci tarihin çok eski dönemlerine kadar uzandığı tespit edilen Türklerin, müzik kültür tarihinin de en az o kadar eski olduğu, ilk ve belirsiz dönem olarak kabul edilen zamanlarda şamanların kopuzlar eşliğinde söylediği ezgili şiir örnekleri verilerek açıklanmaya ve şekil ya da içerik değişmesine rağmen günümüze kadar nasıl geldikleri yine birbirinden farklı kaynak ve örneklerle sunulmaya çalışılmıştır.

En eski Türk şiirinin aynı zamanda en eski Türk müzik eseri de sayılabileceğini belirten yazar, ilk türkü örneklerini de “koşuk, kojan, takşut, takmak, ır-yır, küğ, çenge, şlok, baş-başık, padak, kavi” gibi adlar altında bu en eski şiir biçimleriyle okuyucuya sunmuştur. Bugüne kadar üzerinde ayrıntılı çalışılmadığını ve gerektiği gibi sınıflandırılmadığını düşündüğü “Türkiye sahasındaki Türküler”i ise “Halk Şiiri, Divan Şiiri ve Dinî İçerikli Türküler” olarak sınıflandıran Güven, bozlaklardan hoyratlara, ağıtlardan varsağılara, tatyanelerden mânilere, koşmalardan ninnilere, koçaklamalardan taşlamalara kadar halk şiirinin hemen her türünü birbirinden farklı kaynak, tespit ve örneklerle başarılı bir şekilde değerlendirmiştir. Yazar, “Divan Şiiri Yapısındaki Türküler” başlığıyla ise divandan gazele, semaiden kasideye, tuyuğdan mersiye kadar eski Türk edebiyatının bütün güzide türlerini başarılı bir şekilde incelemiş ve dönemin sosyal, kültürel özelliklerini de göz önünde bulundurarak okuyucunun istifadesine sunmuştur. İlahi, nefes, semah, gülbank, nevrüziye, münacat, medhiye, devriye vb. dinî şiir türlerini de Türk halk şiiri içinde bir tür olan ve hâlen daha toplumun pek çok kesimi tarafından mevlit törenlerinden kına gecelerine kadar çok sık biçimde kullanılan türler olarak “Dinî İçerikli Türküler” başlığı altında incelemiştir.

“Üçüncü Bölüm” (s. 97-147) “Hikâye, Halk Hikâyesi, Hikâyeli Türkü ve Balatlar” ana başlığı altında “Hikâye Kavramı, Halk Hikâyesi, Hikâyeli Türkü Kavramı, İlk Hikâyeli Türk Halk Türküsü, Anadolu’da Hikâyeli Türküler, Anadolu’daki Hikâyeli Türkülerin Ezgi Özellikleri, Hikâyeli Türküler ve Balatlar” alt başlıklarıyla ele almıştır.

Bu bölümde ilk olarak 9. yüzyılda Cehiz tarafından kullanıldığı belirtilen hikâye sözcüğünün anlam ve kullanım olarak tarihsel gelişiminden bahsedilmiş; Türklerde ilk olarak Uygurlar döneminde yazılı olarak işlendiğine değinilmiştir. Bununla beraber destanlar döneminin doğal sonucu olarak ortaya çıkmış bir anlatım türü olan halk hikâyelerinin anlamı, tasnifi, üslubu, biçimi ve kısa hikâye yine bu bölümde detaylı bir şekilde ele alınan unsurlar olmuştur. Hikâyeli türkü kavramı, ilk hikâyeli Türk halk türküsü (destan, koşma vb.), Anadolu’daki hikâyeli türküler (Yunus Emre’nin eserlerinden bir ağıt vb.) üçüncü bölümün diğer konularını oluşturmuştur.

Anadolu'daki hikâyeli türkülerin ezgi özellikleri, Türkiye sınırları içinde icra edilen Türk halk müziğinin ezgi özellikleri olarak, coğrafi bölgelere göre tasnif edilmiş ve bol örnekli bir şekilde okuyucunun istifadesine sunulmuştur. Hikâyeli türkülerin Avrupa edebiyatındaki karşılığı olarak değerlendirilen balatların anlamı, kullanılışları, sınıflandırılışı ile balat-hikâyeli türkü ilişkisi araştırmacının bu bölümde ele aldığı ve detaylarıyla ortaya koyduğu diğer unsurlar olmuştur.

“Dördüncü Bölüm” (s. 147-183), “Türkülere Eşlik Eden Çalgılar” ana başlığı altında ele alınmıştır. Güven, bu bölümü, “Türk Halk Çalgıları” alt başlığıyla türkülerin icrasında en sık kullanılan bağlama, kopuz, tambura, tar, cura gibi “telli çalgılar” ile kaval, zurna, mey, tulum, gırnata gibi “üfleli çalgılar” ve davul, tef, kaşık, akordeon, daire gibi “vurmalı çalgılar” başlıkları altında sınıflandırmış ve dikkate sunmuştur.

“Beşinci Bölüm” (s. 183-497), “Hikâyeli Türkü Örnekleri” ana başlığı altında, “Eşkıya Konulu Türküler, Evlilik Konulu Türküler, Ölüm Konulu Türküler, Savaş / Yiğitlik Konulu Türküler, Sevda Konulu Türküler, Değişik Konulardaki Türküler ve Türk Dünyasından Türkü Örnekleri” alt başlıklarıyla devam etmiştir.

Merdan Güven ve Sıddık Bakır On Bin Yılın Türküsü adlı eser üzerine söyleşi yaparken

Ağ Gelin, Başçeşme'den İndik, Kızıroğlu, Köroğlu, gibi türküler “Eşkıya Konulu Türküler”e örnek olarak verilmiş, türkülerin hikâye, varyant ve notaları kaynak gösterilerek başarılı bir şekilde sunulmuştur. “Evlilik Konulu Türküler”e, Gelin Ümmü, Gesi Bağları, Meliha ve Bedir türküleri örnek verilirken; Avşar Ali'nin Ağıdı, Celaloğlu, Eledim Eledim Höllük Eledim, Fırat Türküsü, Kırmızı Gül Demet Demet, Meyrik, Taburun Önünde Tüfek

Çattılar... adlı türküler de hikâyeleri, örnek ve detaylı açıklamalarıyla “Ölüm Konulu Türküler”e örnek olarak verilmiştir.

Araştırmacının, “Savaş / Yiğitlik Konulu Türküler”e Göç Göç Oldu, Hoş Gelişler Ola, Karayılan, Yemen Türküsü... adlı türkülerini örnek olarak incelediği bu bölümde, “Sevda Konulu Türküler” alt başlığında ise Ahçık, Ahu Gözlüm Tut Elimden, Ardahan’dan Gelen Katar, Damlarda Zılgıt Sesi, Kilim, Sarı Gelin... adlı türküler ele alınmıştır. “Değişik Konulu Türküler” alt başlığında da Adatepe, Gidirem, Manda Yuva Yapmış Söğüt Dalına... adlı türküler çeşitli yönleriyle ele alınmıştır.

Yeni bir bölüm olarak değerlendirilmese de kendi başına ayrıca ele alınan “Türk Dünyasından Türkü Örnekleri” adlı başlık altında ise Türk dünyasının hemen her yerinden değişik türkü örnekleri ilginç hikâyeleriyle verilmeye çalışılmıştır. Işkodra Savunması, Osman Paşa... adlı Arnavutluk türkülerinden, Gedin Deyin Han Çobana, Güzeller Bezenmiş Toya Giderler... adlı Azerbaycan türkülerine, Kalenin Dibinde, Nazlı Gelin... adlı Türkmenistan türkülerine, Çalın Davulları, Drama Köprüsü... adlı Yunanistan türkülerine kadar çok çeşitli türkü örnekleri alfabetik sırayla ve farklı yönleriyle okuyucunun istifadesine sunulmuştur.

Dr. Merdan Güven’i ve Fenomen Yayıncılık yetkililerini türkülerimizin ebedileşmesi yolunda büyük bir adım olan *On Bin Yılın Türküsü* adlı eserden dolayı kutlar; başarılı çalışmalarının devamını dilerim.

Kaynaklar:

GÜVEN, M. (2009). *Türküler Dile Geldi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

GÜVEN, M. (2012). *On Bin Yılın Türküsü*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.